

Ана Лупуловић

Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Ухваћени у „велику мрежу“ — „Злочин“ и „казна“ Тесе од Д'Урбервилових

Сажетак: У раду се са Православног аспекта анализира роман „Теса од Д' Урбервилових“, енглеског писца Томаса Хардија. У чему се састоји „трагична грешка“ главне јунакиње, Тесе; да ли се њена и трагедија осталих ликова може посматрати као судбина тј. низ несрећних догађаја који доводе до катастрофе, као пропаст појединца који је прекршио друштвене норме, или је то, пре свега, духовна трагедија јунака вођених страстима и заблудама које не могу, не само да победе, већ ни да препознају као такве.

Кључне речи: трагедија, духовна, хришћански, православни

Увод

„Људски род треба приказати као велику мрежу или ткиво које задрхти сваким својим делом када се затресе, као паукова мрежа, ако је неко додирне“¹, записао је Томас Харди 4. марта 1889. године у свом дневнику.²

Харди је желео да прикаже живот у целокупности — прошлост и садашњост, време и простор, мушкарце и жене са њиховим страстима, надама, размишљањима, како раде и боре се са самима собом, једни са другима и неумољивим природним силама и њиховим законитостима. Резултат ове борбе, код Хардија, је увек трагичан. Људска бића су представљена као беспомоћне жртве „окрутних закона Природе“ или друштвеног лицемерја и „двоструких аршина“. О овим карактеристикама Хардијевих дела је много писано, али сматрамо да нешто ипак недостаје. „...Одговор је да су људска бића, створена по слици Тројичног Бога, међусобно зависна. Ниједан човек није острво. Ми смо удови једни других (Еф. 4:25), и тако сваки поступак било ког члана људског рода неизбежно утичу на све остале чланове. Чак иако нисмо, у најстрожем смислу, криви за грехове других, ипак смо на неки начин увек укључени у њих.“³, каже епископ Калистос Вер у својој књизи „Православни ѿуи“. Ове његове речи необично подсећају на Хардијеву примедбу коју смо навели на почетку рада, и управо из ове перспективе ћемо покушати да изложимо трагедију Тесе од Д'Урбервилових.

Трагедија у седам „фаза“

Теса од Д'Урбервилових је трагедија у седам „доба“, то јест „фаза“⁴, како је Харди назвао седам делова свог романа. Ово је веома значајно јер реч *фаза* подразуме-

¹ F. E. Hardy, *The Life of Thomas Hardy 1840-1928*, London 1962, 177.

² Наш превод цитата, осим цитата из романа „Теса од Д'Урбервилових“.

³ K. Ware, *The Orthodox Way*, New York 1974, 81-82.

⁴ У енглеском оригиналу стоји — „phase“, док је М. Ђорђевић ту реч превео као — „года“.

ва кретање, и промену, па на тај начин Харди пред својим читаоцем буквално развија причу о Теси, као да се ради о неком процесу у којем прати шта се дешава са младом девојком, која ће стицајем специфичних околности, прећи пут од Мајског плеса до вешала.

Да бисмо подржали тврдњу да је ова трагедија пре свега *духовна*, од великог значаја је да испитамо и прикажемо духовну климу у којој живе и раде Теса и остали ликови у роману. То је заправо трагедија људи који су вођени страсима и заблудама, које они, услед недостатка духовног утемељења, не само да не могу да победе, већ неуспевају ни да препознају као такве.

Теса и остали становници Марлота (и Весекса) припадају Хришћанској традицији, која заправо једва и као таква опстаје. Учење Енглеске Цркве је изгубило своју животност, оно је истрошено, исцрпљено, и постоји још само као празна љуштурса, коју људи сваког часа могу одбацити, јер осећају да је оно пука форма и терет који, заправо, нема никакве везе са свакодневном животом. То учење је сенка сенке живе речи Божије и, као такво, не може да пружи ни утеху ни савет. Стога и није необично што су се људи окренули сујеверју паганских дана, народним веровањима и прорицању судбине (Тесина мајка често користи стару књигу за гатање и прорицање судбине). А, што се Тесе тиче: „*Као све сеоске девојке, она је добро њознавала Свето Писмо и у своје време њокорно је учила њриче о Оли и Оливи и знала је какве њоуке њрета из њих извући.*“⁵

Неки су замену за ову беживотну и млаку религију покушали да пронађу у другим протестанским учењима, као што је Калвинизам. Ово учење је у роману приказано кроз лик старог господина Клера, Енцеловог оца. Па ипак, и Калвинизам се, са својим фанатичношћу и крутошћу, показује подједнако немоћним као и званична ослабљена Црква.

„Преобраћени“ Алек Д’Урбервил је одушевљен старим проповедником када каже Теси: „*Јеси ли икада чули за име Еминстерској њароха, сѡароѡа ѡсѡодина Клера? (...) (он) је велики изузетѡак у редовима редовној свешѡенствѡа Народне цркве, међу којима они млађи својим софизмима ѡсѡѡејено све више ублажују доктѡрине, ѡако да су оне сада само сенка оноѡа сѡо су биле.*“⁶ Ово је одломак дугог и необичног монолога, који је можда више Хардијев него Д’Урбервилов. То није само похвала господину Клери, већ, и критика званичне Цркве.

Још једна врста „религије“ је постајала све популарнија у Хардијево време, и у „Теси од Д’Урбервилових“ је можемо наћи у лику Енцела Клера. Он каже: „...*да би за човечанствѡ боље било да је Грчка, умесѡо Палестѡине, била извор релиѡије савременој друшѡтва.*“⁷ Управо ова „религија“ природе и разума, у којој је човек, а не Бог, центар космоса, представља повратак древном паганизму, па није необично што Теса завршава у Стонхенцу, као да је жртвована паганским боговима. Енцелово уверење је заправо рационалистичка побуна против Бога, побуна за коју је, у роману Достојевског, Аљоша Карамазов оптужио свог брата Ивана.

На основу свега овога видимо да је западни свет, и свет Весекса, био на прекретници, не само у науци и технологији, већ, што је још значајније, на духовној прекретници, која ће га одвести право у духовну провалију, какву је Т. С. Елиот описао у песми „Пуста Земља“ („The Waste Land“, 1922.)

⁵ Т. Харди, *Теса од Д’Урбервилових*, са енглеског изворника превео М. Ђорђевић, Београд 1982, 102.

⁶ Исто, 334-335.

⁷ Исто, 174.

Мрежа

У првом добу, (фази), названом „Девојка“ одиграва се сусрет Тесе и Енцела, када Теса, као млада девојка, учествује у Мајском плесу. Енцел и не примећује Тесу у почетку, у чему, заправо, лежи права иронија — када је она, у правом смислу те речи „свеже и девичанско чедо Природе“⁸, обучена у бело, „чедна йойуи вестјалке“⁹, она га не привлачи, управо зато што је њена сексуалност још увек латентна. Енцел осећа привлачност према Теси — жени, а не према Теси — девојци, али у својој самообмани он овога није ни свестан.

У овој — првој фази, долази до још једног важног сусрета. Ради се о судбоносном сусрету Тесе и Алека Д'Урбервила. Сав микрокосмос Тесиног односа према Алеку дат је у „сцени са јагодама“: Теса је „неишћо с вољом, а неишћо йреко воље, јела све ишћо јој је Д'Урбервил йружао“¹⁰. То и јесте суштина њеног односа према Алеку — прво га одбија, а затим га, најзад, и против своје воље, прихвата. Знамо да јој се он не свиђа, зато се и поставља питање — шта ју је уопште њему привукло. И. Грегор тврди да привлачност Д'Урбервила лежи у чињеници да је он први који у Теси види жену, он буди њену сексуалност¹¹. Стога можемо рећи да је она и заведена и силована у исто време. Многи критичари налазе да је Теса сувише пасивна и недовољно независна, а ми бисмо могли додати да је она пре неодлучна и збуњена животом и оним што се дешава око ње. Теса је сањарка, али и страсна и изразито осећајна жена меланхоличног темперамента, она је некада чак веома песимистична. Критичари за Тесу кажу да „ако неки аспект њеног карактера преовлађује, онда је то управо њена чулност, њена веза са свим што је стварно и живо.“¹² Тесина сањалачка црта и повезаност са светом снова наглашена је кроз цео роман — у Д'Урбервиловом врту „она је све радила као у сну“¹³; када први пут чује Енцела како свира харфу, иако сам аутор каже да „ни инструменти ни свирач нису били дојзна ишћа“¹⁴, она, „као ойчињена йишћца, не беше у сјању да се макне с местја“¹⁵, и „више није била свесна ни времена ни йростјора“¹⁶. Сви трагични догађаји у Тесином животу дешавају се док она спава — страшна смрт коња Принца, губитак невиности, тренутак када кућепазитељ открива Енцела и њу у колиби у којој се крију од полиције, и најзад, чак, на неки начин, и погубљење — када, на крају романа, бива ухваћена док спава у Стонхенџу. П. Вигар с правом тврди да је „Тесин природни ток живота кретање из сна у сан.“¹⁷

У другом добу, (фази), названом „Без девиченства“, Теса се враћа у Марлот и рађа се њена беба. У овој фази најзначајнији тренутак, који нам пружа увид у њено духовно стање, је болест и смрт Тесиног детета. Будући ванбрачно, дете није било крштено. Пошто није у могућности да позове свештеника, Теса постаје очајна. „Мислила је о свом дейейу како је бачено у најнижи куи йакла збој њеној двосјрукој йреха: йрво ишћо није кршиено, а друио ишћо је незаконишћо, и чистио је видела како йа архиђаво йреврће на ойну најйакнуишћо на йрозубе виле.“¹⁸ Теса је „...била дошла

⁸ Исто, 133.

⁹ Исто, 180.

¹⁰ Исто, 44.

¹¹ Види код: I. Gregor, *The Great Web*, London 1974, 182.

¹² Види код: P. Vigar, *The Novels of Thomas Hardy: Illusion and Reality*, London 1974, 171.

¹³ Т. Харди, нав. Дело, 44.

¹⁴ Исто, 135.

¹⁵ Исто, 135.

¹⁶ Исто, 136.

¹⁷ Види код: P. Vigar, нав. дело, 187.

¹⁸ Т. Харди, нав. дело, 103.

до оној душевној расцоложења у коме је равнодушно смањрала да, ако мора бићи сцлањена за оно шцко је учинила, лецо: цореће ца крај“¹⁹, али када се ради о вечној патњи њеног детета, она то не може да прихвати, и сматра то неправедним. Овде можемо приметити да Теса (и/или Харди), апсолутно никада не доживљава Бога као милостивог и благог, а поготово не као Бога који је Љубав. Ово је с тога што су, како смо већ приметили, учења Цркве била утемљена искључиво на страху и казни за грехе. Бог се увек помиње као онај који прети и осуђује људе на вечне муке, а никада као Отац Небески који непрекидно излива своју љубав на сву своју децу. Управо због тога се принцип љубави као животворне силе и стварања свега видљивог и невидљивог никада не појављује у роману, и Теси је потпуно стран. Ако она, као мајка детета, које уопште није желела, и које је зачето не из љубави, већ силом, осећа топлу и брижну љубав према њему, ако је она спремна да жртвује себе ради његовог спасења, управо је немогуће да Бог, који је створио и њу и њено дете, и који је жртвовао свог јединородног Сина за њихово спасење и спасење целог човечанства, нема неупоредиво више љубави. Из православне перспективе ово је незамисливо.

Очајање које све више обузима Тесу уједно је подстиче да нешто предузме. Она се из дубине своје душе моли и одједном схвата да она сама може да крсти своје дете. Ово је вероватно једина ситуација у роману у којој је Теса активна, одлучна и будна, а не уљуљкана у сањарење, и то је чини јаком и чудесно моћном.²⁰ У тренутку ужасног очајања Теса приноси себе за спасење свог детета и то јој даје изненадну и неочекивану веру да је Бог заиста примио њене молитве.

„Верски занос чинио ју је уцриво величанственом, уносио јој у лице неко вацриво блистване и ударао јој цосред сваког образа цо један црвени цечай, док јој се умањен и изврнут лик свеће блиствао у зеницама као дијамант.(...) Она им сада није више изцледала као њихова Сеја, нецо као неко више диће, оцромно, цоросцасно и стцраховицо — као неко дожанско лице, са којим они немају нишцка блиско.“²¹ Теса је „преображена“ љубављу према свом детету. Ово је заиста једини пример љубави у целом роману, и то љубави која је ослобођена страсти, самообмане и таштине, и управо зато је ово љубав која преображава обичну „Сеју“ у „дожанско лице“ — то је љубав која спасава, а не „љубав“ која одузима живот. Истина, треба истаћи да, када Теса, на крају романа, постаје Д’Урбервилова љубавница, она то чини искључиво како би својој мајци, браћи и сестрама, (а никако себи), обезбедила каква-таква средства за живот, те да је она и те како спремна на жртву. Како до убиства долази тек по појављивању Клеровом, та чињеница, сама по себи, говори о фаталним последицама које су Клерово понашање и идеологија имале по Тесу. Стога, можемо закључити да ју је он својим поступцима и ставовима заправо потпуно слудео. У контексту тога морамо приметити колико ироније и цинизма има у Хардијевом избору имена за овог јунака (angel — анђео).

На Тесину несрећу, њеном „верском заносу“ следи разговор са парохијским свештеником „са црциродним осећањем стцручњака који налази да су њеове мушцерије на дрзу руку склејале неки цосао за који је ццредало њеца цозвацци.“²², и који се десет година старао „да на стцварни скеццицизам накалеме занайцску веру“²³. Када га Теса узима за руку и преклиње га, посежући, на тај начин за ближњим, он по-

¹⁹ Исто, 102.

²⁰ Заправо, у роману постоје само две ситуације у којима је Теса активна: када крштава своју бебу и када убија Д’Урбервила.

²¹ Исто, 105.

²² Исто, 106.

²³ Исто, 106.

влачи своју руку и одбија је, јер није спреман да доведе у питање своју репутацију и каријеру. Трагедија Тесина је у томе што она не наилази ни на једног јединог човека који је спреман да да, а не само да узме. Она се креће кроз пустару која се састоји од људи лишених љубави, људи који су закључани својом гордошћу и таштином и слепи за патње и потребе других. Они Тесу, односно њено тело, виде и доживљавају искључиво као предмет своје пожуде (Алек) или фантазије и страсти (Енцел), а њена душа, заправо, никога и не занима.

У трећем добу, (фази), под називом „Ново буђење“²⁴, Теса жели да изнова започне свој живот. До поновног сусрета са Енцелом долази управо у овом делу романа и он представља његову суштину. Теса наилази на Енцела у млекури, где се он обучава за вођење фарме. Пошто се отворено одрекао хришћанске вере и учења које заступа његов отац, Енцел је напустио студије на Кембриџу и протрађио неколико година док му није пало на памет да би могао да постане фармер у колонијама — ни мање ни више него као „неки Амерички или Аустралијски Аврам“²⁵.

Он је потпуна супротност Алеку Д'Урбервилу, и у почетку Теси „...се чинило да у Енцелу Клеру види више један ум него једног човека“.²⁶ Клер представља разум и идеализам, док Алек симболизује пожуду и новац. Чувена „сцена у врту“, у којој је Теса фасцинирана звуком харфе коју свира Енцел, заправо је микрокосмос њеног односа према Енцелу. У овој сцени Харди нам дочарава потпуну обмањујућу моћ човекове маште и њену способност да трансформише истину. „Онај занос ишшо се, како је она говорила, изазива њо вољи, игедањем у неку звезду, сад ју је обузимао и без њене одређене и одлучне воље — она се несвесно њихала њо слабачким њонови-ма ње њоловне харфе чији су јој акорди наџонили језу кроз њело и њунили јој очи сузама. Цветињи њрах ишшо је лебдео у ваздуху чинио се као да су њонови њосијали видљиви, а влаџа околној зеленила, као сузе ишшо их њролива осеџљива даишџа. Иако је мрак већ био њу, њи цветињови корова ишшо су одавали заџушљив загах, блешџали су у свим својим дојама, као да не моџу да се склоџе од силне, најреџнуџе њажње и њаласи мириса мешали су се са њаласима звука.“²⁷

П. Вигар каже: „Она је заробљена, изнова, као што су и Батшиба и Јустејша биле заробљене, очаравајућом снагом своје спствене маште. Харди нам показује стварну запуштаност влажног врта, са свим својим бујним коровом и поленом који лебди у ваздуху, али на такав начин да и ми, као и Теса постајемо релативно несвесни тога. Тај прелепи сан који опчињава — као Енцелова љубав према Теси — бива емоционално реалнији од прилично непријатне чињенице коју скрива.“²⁸ Теса се заљубљује у свој сан о Енцелу, она га обожава, потпуно слепо, немоћна да увиди какав је он у ствари човек. Од Енцела она ствара идола, човека пред којим потпуно поништава себе и прихвата сва његова уверења и начин размишљања, нимало их не доводећи у питање. У последњем делу романа то је апсолутно недвосмислено приказано: „За њу је он као и некада био њоџијуно савриенсџво и у физичком и у духовном њоџеду. Он је још био њен Анџиноус, или чак њен Аџолон; у њеним очима њуним љубави њеџово долешљиво лице било је леџо као јуџро (...) јер је њо било лице јединог човека на светџу који ју је чистџо волео и веровао у њу као у чистџу.“²⁹

²⁴ У оригиналу стоји — *the Rally* — што значи — *џрибраџи се, оџоравиџи се, џовраџиџи се*.

²⁵ Исто, 138.

²⁶ Исто, 139.

²⁷ Исто, 136.

²⁸ Види код: P. Vigar, нав. дело, 185,186.

²⁹ Т. Харди, нав. дело, 419.

Са друге стране, Енцел се страствено заљубљује у своју визију Тесе, коју замишља као „свеже и девичанско чедо Природе“ сматрајући да је она „видљива есенција жене — цео један њол оличен у једном њију“. У исто време он апсолутно нема представу о томе шта испуњава њену душу.

У четвртој добу, (фази), под називом „Последица“ и петом, названом „Жена плаћа“, прича о Теси достиже кулминацију у сцени Тесине исповести Енцелу.

Оно што читалац очекује је негативна реакција Енцела Клера на Тесино признање, али оно што заправо следи превазилази и најгора очекивања. Клерова реакције је не само негативана већ и крајње сурова. Ово је стога што очекујемо да његова реакција припада сфери моралног и етичког, као реакција увређеног супруга, који се разгневи сазнавши све о сексуалном искуству своје невесте. Међутим, за Енцела не можемо рећи ни да представља двоструке аршине викторијанске моралности, јер, његова реакција, у суштини, нема везе са моралношћу. Она је заиста много гора од очекиване, зато што припада *онџолошкој* сфери. Енцела не занима шта је исправно, а шта недолучно, већ шта *јесће* а шта *није*. Клер потпуно укида Тесу као личност, он је пориче као особу, као људско биће. Прво користи њено тело као оваплоћење својих фантазија, а када сазна да је она другачија од онога како ју је он замислио, одбацује је. Управо због тога је Теса толико сломљена његовим понашањем. Она узвикује: „Мислила сам, Енцеле, да волиће мене — мене саму, ову љраву. (...) Кад сам вас једном заволела, ја вас волим занавек — и у свим љроменама, са свима срамошјама, заио шиио сће њо ви. Ја више нишија не љражим.“³⁰ То је, такође и разлог што он не може да јој опрости: „О, Теса! Није овде реч о љрашијању! Ви сће љре дили једна личносћ, а сада сће друџа... (...) Какве везе има љрашијање са једним љјако љрудим... мађионичарским љриком!“³¹

Клерово опхођење према Теси је изузетно окрутно, можда не на први поглед, јер је он не злостаља физички, чак, ни глас не подиже на њу, али чини нешто много страшније — он је негира. Тесина кривица није у томе да је учинила нешто лоше, већ да *јесте* то што *јесте*, а не оно што би он желео да она буде. И, као да ово није довољно, док хода у сну, и говори да му је жена мртва, Клер износи Тесу из куће и спушта је у стару, празну гробницу. На овај начин он је одбацује свим својим бићем — и свесно и несвесно. Харди то објашњава овако: „У крајњим дубинама њејове душе, обично љјако блаје и љубазне, крила се нека жица круше лоџке, као жица некој љврдој меџала у мекој смоници, шиио одбија свако оруђе које хоће да је засече. Та жица није дала да се љрими свешијеничкој љозива, и љја исџа жица није му сада дала да љрими Тесу.“³²

Ова „жица љврдој меџала“ није само таштина, већ много горе — то је гордост. То је егоизам лукаво прерушен у логику и разум, тако суптилно да га Клер ни мало није свестан. Ово чини Енцела Клера, а не Алека Д’Урбервила главним злочинцем у роману, али га исто тако чини и дубоко трагичним ликом. Енцелов злочин је већи од Алековог, јер Алек повређује Тесино тело, а Енцел — душу.

После овог трагичног обрта Теса одлучује да осуди себе на сурово изгнанство. Чињеница је да је она напуштена жена, а то значи — понижење. Природно је да она жели да побегне од своје породице и из Марлота; али оно што је необично је њен однос према Клеру. Он за њу представља сушту правду, правду о коју се она огрешила. Оно што Клер жели, оно што он види у Теси на почетку је „видљива есенција жене“, али оно што га чини трагичним је његова неспособност да увиди да она и *јесће уџраво њо*. Није он погрешно на почетку, већ касније греша, када је одбацу-

³⁰ Исто, 251.

³¹ Исто, 250.

³² Исто, 263.

је из своје гордости. Што се Тесе тиче, управо је обрнуто; и тако — док је Клер слеп за Тесине врлине, она је слепа за његове мане.

Тесу сада налазимо у Флинтком-Ешу, суморном, мрачном месту на које је саму себе прогнала због своје „кривице“. То је нека врста туробног, леденог пакла. Али Теса овде није сама, са њом су Мариан и Лиз Хјуит. Све оне су биле заљубљене у Клера, али он је, као што знамо, одабрао Тесу. Ако је Теса приморана да крене у изгнанство, оне нису. Чини нам се да су суровост и језа Флинтком-Еша заправо више психолошке него физичке — све три девојке су некако потпуно слеђене очајањем. Флинтком-Еш је пустара, место лишено живота, за разлику од Долине великих млекара, која сва буја од животних сокова, воде, полена, трава и песме птица. Док, долина реке Фрум симболизује живот и плодност, Флинтком-Еш је њен антипод и представља одсуство живота и јаловост, дочаравајући на тај начин више менално стање, него реално место на Земљи.

Тек после годину дана Теса прикупља довољно храбрости да посети Енцелове родитеље, са намером да им се повери, не би ли некако повратила мужа. На несрећу, после дугог и исцрпљујућег пешачења до Еминстера она налази парохијски дом празан, а затим, случајно чује разговор Енцелове браће, који је криве за Енцелову несрећу. Због свега тога она пада у крајње очајање и бива потпуно сломљена. Опет се јасно види да се Тесина трагедија, добрим делом састоји у чињеници да се она не бори за себе, да је сувише пасивна и да нема вере. Теса дозвољава да њена осећања, страхови и фантазије овладају њоме, и предаје им се у потпуности. Харди објашњава: *„И ипак је она ишла својим њишем, не знајући да је највећа несрећа у њеном животу баш то женско губљење храбрости у последњем и кријичном иренуику услед кога је своја свекра ценила њо његовим синовима.“*³³

Да ли онда слепа судбина, или „окружни закони Природе“ доводе до тога да Теса поново завршава у рукама Алека Д'Урбервила? Неко ће рећи да се од самог почетка све против Тесе уротило. Ми одбацујемо тај фаталистички поглед на ствари и сматрамо да, само да је била упорна, да је имала вере и да је одагнала од себе очајање, све би било другачије.

Почетак шестог доба, (фазе), под називом „Преобраћеник“ потпуно је у знаку Тесиног сусрета и разговора са преобраћеним Алеком Д'Урбервилом. Теса се поново суочава са оним који јој је нанео толико зла, али он се сада чини другачијим. Да иронија буде већа, Алек је доживео преобраћење под утицајем старог господина Клера, поставши његов ватрени следбеник.

„У овој причи имамо јединствени приказ борбе између старог и новог у различитим сферама живота и мисли; (и) у свакој појединачној ситуацији враћање са новог на старо. (...) Требало би да старо доживимо као погрешно, а ново као исправно: али сурова иронија судбине претвара све у неспоразум и очајање: ђаво дошапну ново писмо у уши нових верника; и они падоше у стару пропаст.“³⁴ Овако Л. Џонсон, један од првих Хардијевих критичара, види главни проблем којим се роман бави.

И, заиста, несрећна Теса наоружава Д'Урбервила најопаснијим оружјем којим ће уништити и себе и њега, када спремно понавља уверења свог мужа, које ничег доброг нису донела ни њој, ни Енцелу. А, што се Алека Д'Урбервила тиче, он постаје још гори него што је био, како се то увек дешава са преобраћеницима који се поново враћају својим старим делима. Наравно, врло је могуће да калвинистичка фаза код Алека не би дуго трајала, али Теса је свакако убрзала његов пад.

³³ Исто, 324.

³⁴ Види код: R. P. Draper, *Hardy, The Tragic Novels, a casebook*, London and Basingstoke 1975, 56, 57.

Каже се за Алека Д'Урбервила да је „он претерано извештачен, као какав злочинац из водвиља“³⁵ и да је „Харди претерано нагласио дијаболичне карактеристике његове личности.“³⁶ И, заиста, он је скоро исувише типичан злочинац. Зашто је Харди његов лик учинио тако очигледно извештаченим? Сматрамо да је то зато да би нагласио контраст између њега и Клера и да би сву кривицу за Тесину пропаст спустио на његова плећа, како би омогућио Теси да буде „чиста жена“. Али, да ли читалац уистину презире Алека, као што се од њега очекује? Чини нам се да га више жали него презире. Његова претерана извештаченост чини га више патетичним, него злим. Заправо, Алек Д'Урбервил је такође трагичан лик; он представља човека који је роб својих страсти, који мисли да се све може купити. Када покуша да се промени, он опет постаје сувише типичан преобраћеник, са својим извештаченим фанатизмом. Па, ипак, чини нам се да његово покајање није било сасвим неискрено. Он заиста има жељу да се промени и постане другачији, али Теса му то не допушта. Ова њена реакција чини да Алек постане још гори него што је био.

Последње, седмо доба (фаза) названо је „Извршење“. Оно почиње повратком наводно измењеног Енцела Клера. Саопштава нам се да је он сада схватио да је његова љубав била лажна и враћа се пун покајања и жаљења. Али, да ли је заиста тако? Да је Клер истински доживео тако корениту промену, његова реакција на новонасталу ситуацију, у којој се Теса нашла у Сендборну, где живи као Д'Урбервилова љубавница, била би другачија. Пошто Теса убија Алека Д'Урбервила код Клера се „...уз ужасавање од *таковој њеној дела мешало и зајрејашћење њед јачином њене љубави њрема њему*“.³⁷ А како тек објаснити лудило у Тесиним речима: „... Енцеле, само, хоћеш ли ојросијији мој *ѡред ѡрема ѡеде сад кад сам ја убила? Док сам ѡрчала мислила сам да ћеш ми сијурно ојросијији сад кад сам ѡо учинила*.“³⁸ За Клера то је љубав „која *јуши у њој свако морално осећање*“³⁹ или тајна жица крви Д'Урбервилових која је довела до тог безумља; у сваком случају, Харди нам саопштава да је после почетног запрепашћења и ужаса „*најзад нежности неојраничено јосјодарила у сриу Енцела Клера*.“⁴⁰

Шта се крије под насловом „Извршење“? Да ли испуњење неизбежне судбине или крај до кога се долази када се, самообманом, фантазија и слепо обожавање назову именом — љубав. Јер, љубав може само да подари или спасе живот, а никако да га одузме; љубав има моћ исцелитељску и стваралачку, а никада уништитељску. Таква је љубав којом Соња из романа Достојевског — „Злочин и казна“ спашава Раскољникова са дна најдубљег пакла његове душе. Да је Теса осећала истинску љубав према Енцелу, а не слепо обожавање, могла је спасти сво троје — и Енцела и себе, па чак и Алека, и онда би она заиста била, као и Соња, чиста жена; али она ово није схватила. Она је умрла несхвативши ово — и то је истинска и потпуна трагедија романа о Теси од Д'Урбервилових.

Закључак

Велика мрежа коју је Харди покушао да изгради у својим романима приказује савршену међузависност поступака људи. *Ни један човек није осјерво*. Сви ми смо увек повезани — нико се не спасава сам, али такође — нико не пада сам. У роману „Те-

³⁵ Види код: P. Vigar, нав. дело, 181, 182.

³⁶ Исто, 181,182.

³⁷ Т. Харди, нав. дело, 418.

³⁸ Исто, 418.

³⁹ Исто, 418.

⁴⁰ Исто, 419.

са од Д'Урбервилових“ читава прича о Теси саздана је од бројних дела и поступака свих њених јунака; ови поступци чине ланац догађаја који воде један другоме, како се прича развија. Трагедија Тесе условљена је њеним сопственим понашањем, али и понашањем Алека, Енцела, Тесиних родитеља, итд.

Али, кад год се неко спасе, спасе се кроз љубав, а како смо раније нагласили, управо је то оно што недостаје у односима Тесе и осталих ликова у делу. И Теса и Енцел сањају о љубави, али упадају у замку самообмане и своје гордости, односно очајања, из које не могу да се извуку. Не само да не могу да помогну једни другима, већ су и они сами, будући несвесни чињенице да су уопште заробљени, осуђени на пропаст. Због тога се роман завршава тамом и иронијом, у последњој сцени, у којој Енцел и Тесина сестра одлазе са Тесином погубљења држећи се за руке.

Summary: In his novels Thomas Hardy wanted to give life in its totality, and to show human race as a great network which quivers in every part, when one point is shaken. This web represents the complete interdependence of human actions. In this paper we have tried to compare this viewpoint to the Orthodox Christian viewpoint of bishop Kallistos Ware, who states that „...any action performed by any member of human race inevitably affects all the other members.“

In „Tess of the d'Urbervilles“ the whole history of Tess is woven out of numerous actions of all the characters; these actions form a chain of events which lead one to another, as the story unfolds.

Whenever someone is saved, it is by love, and this is what the relationships of Tess and other characters of the book are deprived of. Both Tess and Angel dream of love but they fall into a trap of deception and their own pride, or desperation, from which they cannot get out. Not only that they cannot help each other, but they themselves, being unaware they are trapped in the first place, are doomed to tragedy.

Извори

Hardy, T., „*Tess of the d'Urbervilles*“, Wordsworth Editions Limited, Herdfordshire, 1993.

Харди, Т., „Теса од Д'Урбервилових“. /Превод са енглеског — М. Ђорђевић — Народна књига, Београд, 1982.

Литература

Draper, R. P., „*Hardy, The Tragic Novels, a casebook*“, the Macmillan Press Limited, London and Basingstoke, 1975.

Gregor, I., „*The Great Web*“, Faber and Faber, London, 1974.

Hardy, F. E., „*The Life of Thomas Hardy 1840–1928*“, Macmillan & co ltd, London, 1962.

Vigar, P., „*The Novels of Thomas Hardy: Illusion and Reality*“, The Athlone Press, University of London, 1974.

Ware, K., „*The Orthodox Way*“, St Vladimir's Seminary Press, New York, 1979.